

Ткачик Ф.П.

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний економічний університет

Гуцул І.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний економічний університет

Tkachyk Fedir, Hutsul Inna

Ternopil National Economic University

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування економічної безпеки, висвітлено її складові елементи. Обґрунтовано сутність та роль митного контролю як одного з ключових чинників формування економічної безпеки України. Акцентовано увагу на сучасних особливостях забезпечення митної та економічної безпеки України. Встановлено, що модель системи забезпечення економічної безпеки України слід формувати, враховуючи міжнародний досвід провідних країн світу. Констатовано, що базовим імперативом реалізації митного контролю у світовій фіскальній практиці є максимальне спрощення процедур митного контролю. Наголошено на вирішенні проблем подвійного громадянства в Україні в контексті посилення економічної безпеки держави. Значну увагу приділено перспективам розвитку митного постаудиту. Систематизовано вектори ефективного здійснення митного контролю під час експорту та імпорту товарів.

Ключові слова: митна політика, економічна безпека, митна безпека, митний контроль, зовнішньоекономічна діяльність.

Постановка проблеми. У сучасній світогосподарській системі жодна країна не здатна розвиватися ізольовано. Еволюція міжнародного ринкового середовища, посилення економічного співробітництва та інтеграційних процесів у міжнародному просторі супроводжуються пожвавленням конкуренції, що зумовлює необхідність гарантування економічної безпеки держави. У таких умовах дослідження процесу здійснення митного контролю набуває вагомого значення в контексті протидії митним деліктам, ризикам та загрозам. Зазначене актуалізує вибрану проблематику наукового дослідження та зумовлює потребу в систематизації векторів модернізації митного контролю для забезпечення економічної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження митної компоненти економічної безпеки держави зробили наукові праці вчених та фахівців, зокрема: Д. Ірвіна, Е. Колодзей, М. Лаффера, В. Петті, А. Сміта, також І. Бережнюка, М. Білухи [6], М. Губи [4], О. Гребельника, Є. Додіна, Я. Жаліла [1], І. Квеліашвілі, Л. Копцевої [7], А. Крисоватого, В. Мартинюка, В. Науменка, Н. Осадчої, П. Пашка, О. Ско-рука [2], С. Юрія, І. Яромія [10] та ін.

Відаючи належне науковим досягненням учених та оцінюючи їхній вагомий внесок у досліджувану проблематику, констатуємо, що результати проведених досліджень повною мірою не забезпечують

належного рівня обґрунтування ролі митного контролю у забезпеченні економічної безпеки держави з урахуванням сучасних міжнародних фінансово-економічних відносин.

Формулювання цілей статті. Основною метою роботи є дослідження актуальних аспектів митного контролю та систематизація перспектив його розвитку в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Спрямування України на досягнення європейських стандартів у сфері митно-тарифного регулювання, реалізація стратегії забезпечення економічної безпеки держави спонукають до моніторингу ризиків у митній справі. Значні вияви контрабанди, з одного боку, і порушень митних правил під час митного оформлення товарів – з іншого, продукують необхідність розроблення ефективного регуляторного механізму, який забезпечить економічну безпеку. Фіскальні втрати державного бюджету внаслідок недоотриманих значних сум митних платежів мають привернути увагу і знизити до мінімуму ризики можливих порушень митних правил. Разом із цим важливо ефективно використовувати митний інструментарій для мінімізації загроз економічній безпеці України з урахуванням сучасних аспектів міжнародних відносин та дієвих заходів контрольної роботи митних органів.

На думку Я. Жаліло, економічна безпека – це «...складна багатofакторна категорія, що характеризує

здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [1, с. 143].

О. Скорук називає економічною безпекою стан економіки держави, для забезпечення якого створюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтралізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, визначаються необхідні умови для стабільного соціально-економічного розвитку держави, захисту національних економічних інтересів та підвищення добробуту громадян [2, с. 41].

Економічну безпеку доцільно розглядати як багатаспектну категорію: стійкість і стабільність; протидія внутрішнім та зовнішнім загрозам; економічна самостійність; пріоритетність національних інтересів; ефективність соціально-економічної політики тощо. Митна безпека – це домінуюча компонента розвитку національної економіки, для реалізації якої фіскальні органи здійснюють контрольні дії щодо мінімізації негативного впливу митних ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру, а також створюють необхідні умови для ефективного функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 79]. Уважаємо, що об'єктом митної безпеки є митні інтереси держави, які забезпечують як зовнішньоекономічну, так і економічну безпеку.

Аналізуючи роль митного контролю у системі економічної безпеки, варто констатувати, що, з одного боку, на економічну безпеку впливають фінансова безпека та зовнішньоекономічна безпека, а з іншого – компонентний набір митної безпеки, у т. ч. митний контроль (рис. 1).

Із теоретичного погляду митний контроль є різновидом державного як правової форми митної діяльності.

Митний контроль також розглядають як один із засобів реалізації митної політики держави та водночас як сукупність заходів, що здійснюються органами ДМС України. Така сукупність заходів реалізується з метою забезпечення дотримання учасниками митних відносин вимог норм митного законодавства. Його основна мета – визначення за допомогою різного роду контрольних заходів відповідності проведених суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності дій у сфері митної справи вимогам норм митного законодавства та виявлення на основі цього митних правопорушень [5, с. 183].

Ключовим регулятивним сегментом реалізації фіскальних реформ у сфері здійснення митного контролю для якісного забезпечення визначених цілей

є вдосконалення інструментарію щодо забезпечення дієвих заходів належного формування економічної безпеки в Україні. Посилення відповідних загроз та ризиків відбулося з початком гібридної війни, анексією та окупацією державою-агресором української території. У цьому контексті назріла актуальна проблема забезпечення наявності відповідних знань та навичок як власне самих службовців, так і законодавчої влади, а також необхідності митними органами виконувати безпосередні завдання щодо ефективного наповнення бюджету та гарантувати його стабільність у відповідних умовах функціонування держави [6, с. 148].

Ключовим завданням митних органів від початку їх становлення було захищати державу від зовнішніх та внутрішніх економічних загроз. Сьогодні органи Державної митної служби України, що реалізують свою діяльність у сфері митного контролю, повинні забезпечувати економічну безпеку країни у багатьох напрямках, передусім щодо виконання фіскальної та регулятивної функцій. Значення останньої важко переоцінити, оскільки ефективність її реалізації позначається на стані економіки держави загалом, її конкурентоспроможності, обороноздатності та забезпеченні безпеки її громадян. Саме завдяки виконанню митного контролю над дотриманням митно-тарифних і нетарифних правил можна впливати на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, проводити політику протекціонізму, а також впливати на галузеву кон'юнктуру економіки.

Усупереч загальноновизнаному в усьому світі положенню про пріоритет правоохоронного складника діяльності митних органів перед фіскальною для вітчизняних митних органів першочерговим завданням залишається саме формування державного бюджету. Можливо, це тимчасові орієнтири, тому що розвинуті країни, наприклад Німеччина, Велика Британія, США, Японія та ін., спрямовують національні митні органи передусім на боротьбу з наркобізнесом, незаконними операціями зі зброєю та іншими злочинними проявами. Перший їхній обов'язок – правоохоронна

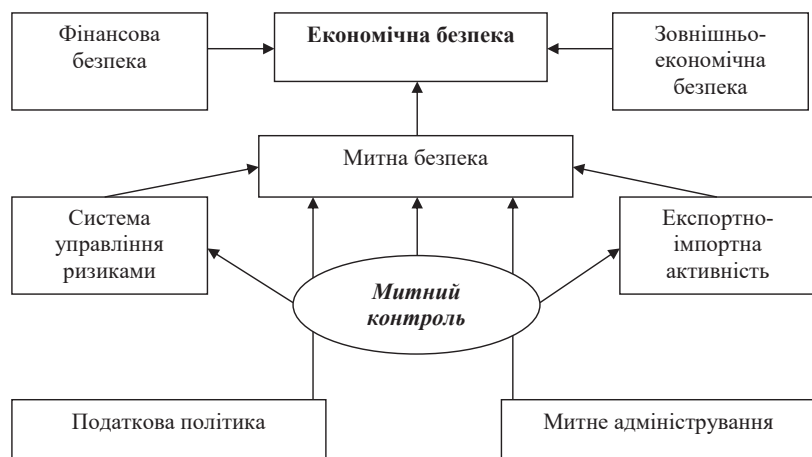

Рис. 1. Взаємозв'язки структурних елементів митного контролю та економічної безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [3; 4]

робота. Українське законодавство також не залишає без уваги цей важливий напрям діяльності митних органів, але сучасна ситуація в країні фактично висуває на перший план економічну діяльність. У контексті цього слід зазначити, що базовим пріоритетом реалізації митного контролю у світовій фіскальній практиці є максимальне спрощення процедур митного контролю.

Велика кількість порушень митних правил свідчить про недостатній рівень забезпечення митної безпеки України, тому комплексне розв'язання цих проблем можливе лише за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності здійснення державної митної справи, складниками яких є профілактична діяльність щодо недопущення контрабанди і порушень митних правил та ефективний митний контроль.

Водночас у країнах ЄС широко використовується практика проведення перевірок не тільки в момент перетину митного кордону та митного оформлення, а й до та протягом визначеного часу після митного оформлення товарів та транспортних засобів. Наприклад, у Франції митний контроль по відношенню до суб'єктів зовнішньої торгівлі здійснюється за двома напрямками: формальним та фундаментальним. У момент перетину митного кордону представниками митних органів Франції фундаментально перевіряється близько 5% імпорту та 1% експорту вантажів. Інші 95% підлягають контролю протягом одного-трьох років після оформлення митних документів [7, с. 62–71].

Також позитивним аспектом у діяльності України щодо розвитку системи боротьби зі злочинністю у митній сфері є створення Національного антикорупційного бюро, яке, зокрема, здійснюватиме досудове розслідування злочинів, учинених за ст. 209 КК України, – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [8].

Актуальною у боротьбі з митною злочинністю є проблема подвійного громадянства, коли, використовуючи прогалини міграційного законодавства, особи порушують митне законодавство України, маніпулюючи статусами «громадянин-резидент» та «громадянин-нерезидент» з метою ухилення від сплати митних платежів під час увезення ними транспортних засобів.

Нині можна без застереження стверджувати про сталий механізм ухилення такими особами від дотримання митних правил, адже, відповідно до ст. 380 Митного кодексу України, тимчасове ввезення громадянами-резидентами транспортних засобів дозволяється на строк до одного року під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення за умови письмового декларування в порядку, передбаченому законодавством України для громадян, після сплати всіх митних платежів, які, відповідно до закону, підлягають сплаті під час імпорту таких транспортних засобів [9].

Проте наявність у громадянина України паспорта громадянина іншої держави не надає йому статусу нерезидента та не звільняє його від сплати всіх митних платежів, які, відповідно до законодавства, підлягають

сплаті під час тимчасового ввезення транспортного засобу, який зареєстрований в уповноважених органах іноземних держав, для особистого користування на митну територію України.

На нашу думку, доцільно було б урегулювати питання подвійного громадянства у міграційному законодавстві і зобов'язати відповідні органи відслідковувати такі правопорушення, оскільки це негативно впливає на національну безпеку та економічний потенціал нашої країни, а також вимагає підвищеної уваги від працівників митних органів, коли такі особи переміщують транспортні засоби через митний кордон України.

Досить важливою складовою частиною в процесі підвищення ефективності митного контролю є вдосконалення процедури митного постаудиту та оцінки ризиків. У зв'язку зі збільшенням товарообігу та для підтримки зовнішньої торгівлі митні органи розвинених країн усе більше спрощують процедури митного контролю під час митного оформлення на митному кордоні, при цьому їх оптимізація здійснюється не за рахунок скорочення контрольних заходів, а за допомогою збільшення частки постаудиту в діяльності митниць. Митний постаудит проводиться після завершення митного оформлення з метою перевірки правомірної діяльності учасників зовнішньоекономічних відносин та є одним із дієвих заходів установами порушень митних правил [10, с. 211].

З огляду на зазначене, пріоритетним для структурних підрозділів ДМС України сьогодні є запровадження системи митного постаудиту, що дасть змогу значно прискорити оформлення і випуск товарів у вільний обіг, перешкодити втратам державного бюджету, забезпечити високий рівень адміністрування мита та інших платежів, гарантувати захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції під час імпорту товарів тощо.

Ключове місце в процесі запобігання та протидії порушенням митних правил займає міжнародне співробітництво. Основою міжнародного співробітництва в процесі запобігання та протидії порушенням митних правил є обмін інформацією щодо діяльності злочинних груп, які діють на території інших держав, діяльності працівників правоохоронних органів під прикриттям, фактів незаконного переміщення підакцизних товарів, особливостей здійснення транскордонного спостереження. Результати запобігання та протидії порушенням митних правил указують на те, що, незважаючи на застосування комплексу заходів, які здійснюються органами державної влади, зокрема й органами ДМС, митні правопорушення є одним із ключових чинників, які дестабілізують процес розвитку економіки держави, зокрема її стратегічних сфер, сприяють підвищенню рівня злочинності у сфері економіки.

Висновки. Модернізація системи митного контролю є базовим напрямом реформування митної системи України та має реалізовуватися через: мінімізацію митних і прикордонних формальностей; спрощення

митного оформлення транзиту товарів; створення комфортних умов для громадян під час перетину митного кордону тощо. Необхідно також спростити процедури митного оформлення товарів, зменшуючи їх кількість і тривалість та сприяючи поширенню електронного декларування. У сучасних умовах розвитку митної політики варто активізувати вектори вдосконалення митного контролю як під час імпорту товарів на тери-

торію України, так і під час експорту за її межі. В останньому разі доцільно зосередити увагу на регулюючих інструментах щодо вивезення стратегічної продукції та сировини. Таким чином, забезпечення економічної безпеки України в сучасних умовах є актуальним завданням державних органів, важливу роль у цьому контексті відіграє контрольна діяльність митних, прикордонних та інших правоохоронних органів.

Список літератури:

1. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
2. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. Вип. 6(3). С. 39–42.
3. Кривіцький В.Б. Мінімізація ризиків у контексті забезпечення митної безпеки України. *Інноваційна економіка*. 2018. Вип. 7–8. С. 76–83.
4. Губа М.О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 19–23.
5. Новосад І.В. Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави. *Світ фінансів*. 2015. Вип. 2. С. 145–155.
6. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 1(64). С. 181–187.
7. Копцева Л.О. Вплив міжнародних правил на законодавство України щодо митного аудиту. *Митна справа*. 2010. № 4(70). С. 62–71.
8. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-VII від 14.10.2014. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 27.09.2019).
9. Митний кодекс України № 4495-17 від 13.03.2012. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 27.09.2019).
10. Яромій І.В. Проблемні аспекти діяльності суб'єктів запобігання та протидії порушенням митних правил. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4. С. 209–213.

References:

1. Zhalilo Ya.A. (2001) Strategiya nacionalnoyi bezpeki Ukrayini v konteksti dosvidu svitovoyi spilnoti [Ukraine's national security strategy in the context of the experience of the world community]. Kyiv : Satsanga, 224 p.
2. Skoruk O.V. (2016) Ekonomichna bezpeka derzhavi: sutnist, skladovi elementi ta problemi zabezpechennya [Economic security of the state: the nature, components and problems of security]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*. 6(3). Pp. 39-42.
3. Krivickij V.B. (2018) Minimizaciya rizikiv v konteksti zabezpechennya mitnoyi bezpeki Ukrayini. [Minimizing risks in the context of Ukraine's customs security]. *Innovative economy*. Issue 7-8. Pp. 76-83.
4. Guba M.O. (2014) Misce mitnoyi bezpeki derzhavi sered osnovnih skladovih yiyi zabezpechennya. [The place of customs security of the state is among the main components of its security]. *Business Inform*. 11. P. 19-23.
5. Novosad I.V. (2015) Mitna bezpeka yak vazhлива skladova ekonomichnoyi bezpeki derzhavi. [Customs security as an important component of economic security of the state]. *World of finance*. Vol. 2. P. 145-155.
6. Biluha M.T., Mikitenko T.V. (2014) Mitnij kontrol: organizaciya i metodologiya. [Customs control: organization and methodology]. *Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine (Economics, Law)*. 1(64). Pp. 181-187.
7. Kopceva L. O. (2010) Vpliv mizhnarodnih pravil na zakonodavstvo Ukrayini shodo mitnogo auditu. [The influence of international rules on the customs legislation of Ukraine]. *Customs business*. 4 (70). P. 62-71.
8. Zakon Ukrayini «Pro Nacionalne antikorupciyne byuro Ukrayini» № 1698-VII vid 14.10.2014 r. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (accessed 27 September 2019)
9. Mitnij kodeks Ukrayini № 4495-17 vid 13.03.2012. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (accessed 27 September 2019)
10. Yaromij I.V. (2018) Problemni aspekti diyalnosti sub'yektiv zapobigannya ta protidiyi porushennyam mitnih pravil. [Problematic aspects of the activities of the subjects of prevention and counteraction to violation of customs rules]. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. 4. P. 209-213.

ТАМОЖЕННИЙ КОНТРОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧЕСЬКОЇ БЕЗОПАСНОСТІ УКРАЇНИ

В статті здійснено теоретичне обґрунтування економічної безпеки, освітлено її складові елементи. Обґрунтовано сутність і роль таможенного контролю як одного з ключових факторів формування економічної безпеки України. Акцентовано увагу на сучасних особливостях забезпечення таможенної і економічної безпеки України. Встановлено, що модель системи забезпечення економічної безпеки України слід формувати, враховуючи міжнародний досвід провідних країн світу. Констатовано, що базовим імперативом реалізації таможенного контролю в світовій фінансовій практиці є максимальне спрощення процедур таможенного контролю. Вказано на необхідність розв'язання проблем подвійного громадянства в Україні в контексті посилення економічної безпеки держави. Значительне увагу приділено перспективам розвитку таможенного постаудита. Систематизовано вектори ефективного здійснення таможенного контролю при експорті і імпорту товарів.

Ключевые слова: таможенная политика, экономическая безопасность, таможенная безопасность, таможенный контроль, внешнеэкономическая деятельность.

THE CUSTOMS CONTROL IN ENSURING OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article substantiates the essence of economic security of the state. The elements of economic security and customs control are systematized: financial security, foreign economic security, risk management system, export-import activity, tax policy, customs administration. The essence and role of customs control as one of the key factors of formation of economic security of Ukraine are substantiated. It is proved that the key task of customs authorities is to protect the state from external and internal economic threats. At the same time, it is stated that a comprehensive solution to the problems of ensuring the customs security of Ukraine is possible only if measures are taken at the state level aimed at improving the efficiency of carrying out state customs affairs (preventive activities to prevent smuggling and violations of customs rules and effective customs control). It was established that the system of economic security of Ukraine should be determined taking into account the international experience of the leading countries of the world. It was stated that the basic imperative of the implementation of customs control in the world fiscal practice is the maximum simplification of customs control procedures. This is due to the desire of governments to accelerate international trade, which will have a positive impact on the socio-economic development of the state. The problems of dual citizenship in Ukraine in the context of strengthening the economic security of the state are emphasized. It is proved that international cooperation plays a key role in preventing and counteracting customs offenses. Considerable attention was paid to the prospects for the development of customs post-audit in Ukraine. The vectors of effective customs control during export and import of goods in the context of ensuring the economic security of Ukraine have been systematized. In this context, it is important to simplify the procedures for customs clearance of goods (reduce their quantity and duration) and to facilitate the spread of electronic declarations. It has been established that customs control through interconnection and influence on the national interests of the state plays an important role in ensuring the customs security of Ukraine.

Key words: customs policy, economic security, customs security, customs control, foreign economic activity.